



TÜRÜK

*Uluslararası Dil, Edebiyat
ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*

2017, Yıl:5, Sayı:11

Geliş Tarihi: 01.11.2017

Kabul Tarihi: 21.11.2017

Sayfa: 77-102

ISSN: 2147-8872

İRAN ESEDABAD'I: ALAN ARAŞTIRMASINA DAYALI ETNİK DURUM

Abdulkadir Atıcı*

Özet

Günümüz İran'ında yaşayan Türklerin nüfusları ve yaşadıkları bölgeler oldukça önemli bir konudur. Bu konu hakkında farklı zamanlarda ve farklı araştırmacılar tarafından çeşitli rakamlar ve bilgiler zikredilmiştir. Biz de bu çalışmamızda İran'ın Hemedan eyaletinin Esedabad ili özelinde başta Türkler olmak üzere etnik gruplar ve nüfusları hakkında alan araştırmasına dayalı istatistiki bilgiler aktaracağız. Çalışmanın başında İran'da yaşayan Türkler üç gruba ayrılmıştır. Bunlardan birincisi Türklerin yoğun olarak yaşadığı ve büyük kitle olarak ifade ettiğimiz Güney Azerbaycan bölgesi (Urmiye, Tebriz, Erdebil, Zencan, Kazvin, Hemedan gibi), ikincisi büyük kitleden uzakta olan bölgeler (kuzeydoğuda Horasan ve Türkmen bölgeleri, güneyde Kaşkayların yaşadığı Fars bölgesi, Kirmanşah eyaletinin en doğusundaki Sungur bölgesi gibi), üçüncüsü ise büyük kitlenin bir parçası olmasına rağmen farklı etnik grupların etkisinin başladığı temas bölgeleridir. İşte bu üçüncü grup kanaatimizce İran'daki Türklerin günümüzdeki doğal sınırlarını göstermesi açısından son derece önemlidir. Ayrıca farklı etnik grupların kesişme noktası olması bakımından etkileşimin en yoğun olduğu bölgeler de yine bu temas bölgeleridir. İşte bu bakımdan İran'da alan araştırmaları dört bir koldan yapılırken özellikle bu temas bölgeleri olarak adlandırabileceğimiz bölgelere ayrıcalık ve öncelik tanınmalıdır, diye düşünmekteyiz.

Anahtar Kelimeler: İran, İran Türkleri, Hemedan, Esedabad, Etnik Yapı.

• Yrd. Doç. Dr., Kırklareli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü Öğretim Üyesi, orcid.org/0000-0002-0571-397X, tanabayy@hotmail.com

İRAN ASADABAD: ETHNIC SİTUATION BASED on FIELD RESEARCH

Abstract

Turks population and the region they live in Iran is a very important issue today. Various numbers and information have been cited on this issue at different times and by different researchers. In this study, we will pass statistical information based on field research on ethnic groups and their population, especially Turks, in the province of Asadabad of Hamadan province of Iran. At the beginning of the work, the Turks living in Iran are divided into three groups. The first one is the Southern Azerbaijan region which the Turks live in as a large number and in this work which we have expressed by the term of large mass (Urmia, Tebriz, Ardabil, Zanjan, Qazvin, Hamadan), the second is the remote regions from the large mass (Khorasan and Turkmen regions in the northeast, Persian regions in the South which Qashqais lives in it, Sonqor region in the eastern province of Kermanshah), the third is the contact area where the influence of different ethnic groups begins, even though it is part of the large mass. This third group is very important in terms of showing the natural borders of the Turks in Iran today. These regions are also regions where interaction is most intense in order to be the intersection point of different ethnic groups. In this respect, we think that if the researches are carried out in Iran, privileged and priority should be given to the regions especially which we call as contact zones.

Key words: Iran, Turks of Iran, Hamadan, Asadabad, Ethnic Structure.

0. Giriş

İran'da yaşayan Türk nüfusunun ne kadar olduğu ve tam olarak nereye kadar uzadığı fikri çeşitli zamanlarda bilim adamlarınca tartışılmış ve Türk nüfusu hakkında çeşitli rakamlar zikredilmiştir¹. Genel itibarıyla Türk nüfusunun yoğun olarak İran'ın kuzeybatısında yer alan ve Güney Azerbaycan olarak da adlandırılan bölgede olduğu bilinmektedir. Daha güneyde yaşayan (Fars eyaleti başta olmak üzere) Kaşkaylar² ve ülkenin kuzeydoğusunda yer alan Türkmen³ ve Horasan⁴ bölgesi de büyük kitleden uzak olan Türk grupları olarak zikredilmektedir. Yine Arguların bir devamı olarak görülen ve Tahran'ın güneybatı

¹ İran'da yaşayan toplam Türk nüfusu ile ilgili farklı rakamlar zikredilmektedir. Bu rakamlar en az 20 milyon en fazla ise 35 milyon olarak görülmektedir. Rafael Blaga: 20 milyon (Blaga 1997), Mehmet Saray: 25 milyon (Saray 1999), Ali Rıza Sarrafi: 25 milyon (Sarrafı 1999: 60-71), Kadir Güldiken: 33 milyon (Güldiken 1998: 47-48), Mahmut Ali Çehregani: 34 milyon (Çehregani 2002), Gün Taş: 20-30 milyon (Taş 2017: 130) rakamlarını yazılarında zikretmişlerdir.

² Kaşkaylar ile ilgili geniş bilgi için bkz. Kafkasyalı 2010: 101-104; 2011: 74-79, Özkan 2007: 81, Bala 1977: 415, Ahur 2001: 86-112, Erenoğlu 2011, Kiyani 2005, Çelik 1997; 2014, Saray 1997, Gökdağ-Doğan 2016: 62, Atıcı 2015: 42-43, Attar 2006: 328-338, Albayrak, 2013: 324-340, Heyet 2008: 295-297, Ma'zun 2016.

³ Türkmenler ile ilgili geniş bilgi için bkz. Devenci 2009: 52-57, Kafkasyalı 2010: 101; 2011: 80-83, Sarrafı 2005: 61.

⁴ Horasan Türkleri ile ilgili geniş bilgi için bkz. Ziyayeva 2006: 91-92, Kafkasyalı 2010: 101; 2011: 79-80, Heyet 1988: 329-330; 2008: 297-313, Doerfer-Hesche 1993; 1998, Doerfer 1978; 1993, Bozkurt 1975, Tulu 1989; 1992; 2005; 2009a; 2009b; 2009c, Doğan 2016; 2017.

bölgelerinde küçük bir grup olarak yaşayan Halaçlar⁵ da bünyesinde barındırdığı arkaik unsurlar sebebiyle ayrı bir öneme sahip Türk grubu olarak zikredilmektedir. Büyük kitlenin kenarında Kirmanşah eyaletinde yaşayan Sungur Türkleri⁶ de bu küçük gruplar arasında zikredilebilir. Bu bahsettiğimiz gruplar ve bölgeler dışında Türk varlığı üzerine araştırma yapılması gereken bölgeler de yok değildir. Bilgi sahibi olmadığımız bölgeler de tarandıktan sonra İran'daki Türk varlığı adına daha net açıklamaların yapılabileceği kanaatindeyiz. Ayrıca Oğuz grubu Türk lehçelerinin bir bütün olarak değerlendirilebilmesi için muhakkak ki İran coğrafyasına ait varyantların tamamının tespit edilmesi gerekmektedir. Günümüz İran coğrafyası bu anlamda Oğuz grubu Türk lehçelerine yeni bir şey katsın ya da katmasın son derece önemlidir ve dil malzemesinin toplanması gerekmektedir. Toplanan varyantlardaki dil malzemesinin sadece Oğuz grubuna ait değil, Kıpçak ve Karluk grubuna ait de veriler sunacağı kuvvetle muhtemeldir. O sebeple İran'da derlenecek her malzeme Türk Dili üzerine yapılan-yapılacak olan artzamanlı ya da eşzamanlı çalışmaları desteklemek, tanıklamak, karşılaştırmak açısından son derece önemli olacaktır.

İran'da yaşayan Türklerin araştırılması konusunun 1970li yıllarda Doerfer'in başlattığı alan araştırmaları gezileriyle popüler hâle geldiği bilinmektedir. Halaç Türkçesinin keşfi ile birlikte dikkatler bu coğrafyaya çevrilmiş ve günümüze kadar yerli yabancı birçok bilim adamı bölgeye yoğunlaşmıştır. Dil, edebiyat, tarih, sanat tarihi gibi çeşitli başlıklar hâlinde incelemeler yapılmıştır. Biz de bu çalışmamızda seçilmiş bir bölge üzerinde nüfus ve coğrafi dağılımı üzerine bir çalışma yaptık. Bu anlamda çalışmamız Hemedan⁷ eyaletine bağlı Esedabad ilini merkeze almaktadır.

Hemedan eyaletinin etnik gruplar açısından bir kesişme noktası olması bu bölgede demografik yapının ve sınırların tespit edilmesini zaruri hâle getirmektedir. Konumuzun da esasını oluşturan Esedabad ili bu anlamda Hemedan eyaletinin batı sınırında yer almaktadır ve Fars, Türk, Kürt, Lor ve Lek gibi etnik grupların kesiştiği bir bölgedir. Esadabad ilinin etnik gruplar açısından tasnif edilmesi ve coğrafi dağılımlarının gösterilmesi Türklerin de bu bölgede doğal sınırlarını göstermiş olacaktır. Böylelikle eski bilgilerle ya da duygusal fikirlerle değil gerçek ve güncel verilerle bir nevi bölgedeki Türklüğün kılcal damarları tespit edilmiş olacaktır.

Esedabad iline alan araştırması için gidilmeden önce bölge ile ilgili araştırmalar yapılmış ve İran İstatistik Kurumunun 2011 (MAİ 2011) yılı nüfus verileri incelenmiştir. 2015 yılında gerçekleştirdiğimiz alan araştırması sırasında 2011 yılı verileri ile güncel veriler de birbiri ile karşılaştırılmıştır. Ayrıca çalışmamız sonuçlanmak üzere iken İran İstatistik Kurumu 2016 (MAİ 2016) yılı nüfus bilgilerini paylaşmıştır. Bunun üzerine biz de çalışmamızı güncelleyerek 2016 verilerini de çalışmamızın içine dâhil ettik. Böylelikle 2011'den 2016'ya kadar olan dönemi istatistikî olarak karşılaştırma imkânını elde ettik. İran İstatistik Kurumu'nun 2016 yılı verilerini paylaşması çalışmamızın tekrar elden geçirilmesi

⁵ Halaçlar ile ilgili geniş bilgi için bkz. Ölmez 1995, Kafkasyalı 2010: 108-109; 2011: 86-88, Özkan 2007: 83-84, Heyet 1999: 47; 2008:376-385, Bosnalı 2007: 31-32; 2009: 191-200; 2010: 67-88, 2012: 45-67, Kıral 2000a: 89-101; 2000b: 181-188; 2006: 183-198, Gökdağ-Doğan 2016: 182-188, Atıcı 2015: 40, Attar 2006: 338-339, Albayrak 2013: 812-825, Köprülü 2006, Cemrasi 2007; 2013; 2015, Doerfer 1987; 1988; 1997; 1999; 2005: 429-431, Minorsky 1950: 83-106, Tezcan 1999: 203-212, Doerfer-Tezcan 1980; 1994, Gökdağ 2012, Gülsevin 1992: 173-200; 1994: 55-64; 2003: 129-146; 2008: 286-294, Bulut 2002: 679-692, Vörös 2002: 666-670.

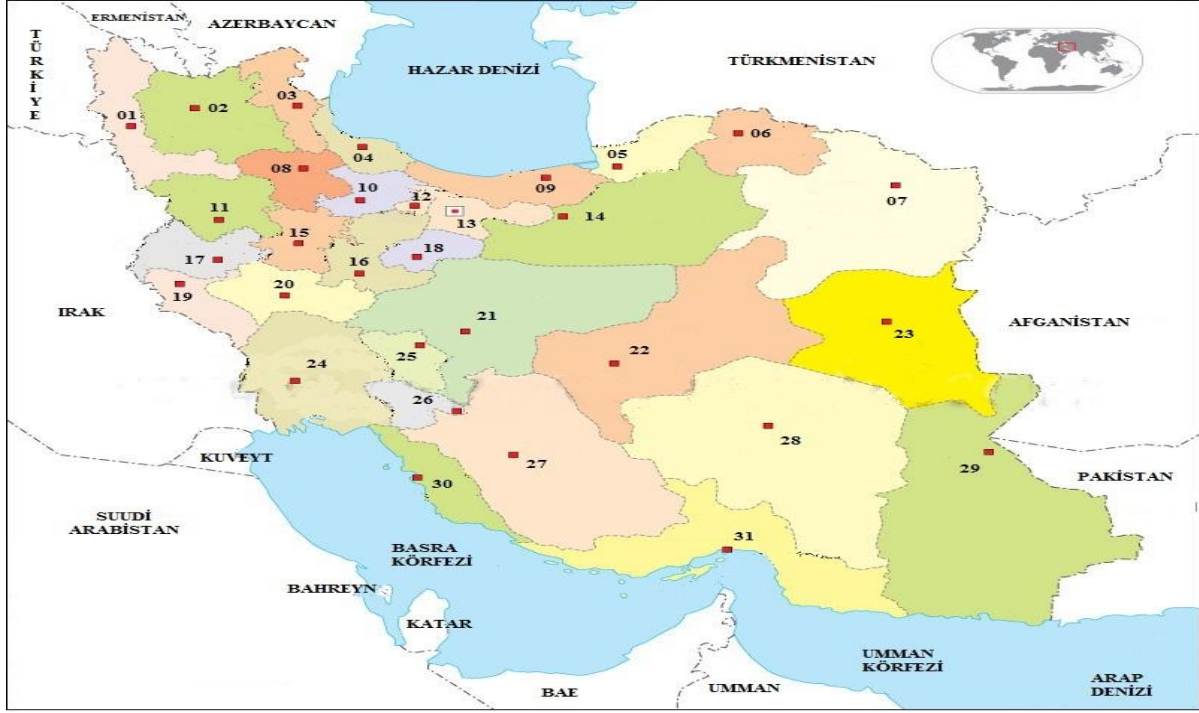
⁶ Sungur Türkleri ile ilgili geniş bilgi için bkz. Minorsky, 1970: 40; Doerfer 1977: 43-56, Heyet 2002: 675-678, Bulut 2005: 241-269, Atıcı 2013a: 2228-2235; 2013b: 214-233; 2013c: 39-54; 2013d: 143-166; 2015; 2016: 189-212.

⁷ Hemedan eyaletiyle ilgili geniş bilgi için bkz. Pehlivan 2011: 23-30, Sohrabiabad 2016: 24-31, Gün 2016: 3-10.

açısından zahmetli olsa da güncel verileri kullanma imkânı vermesi açısından da son derece önemli olmuştur.

1. İran

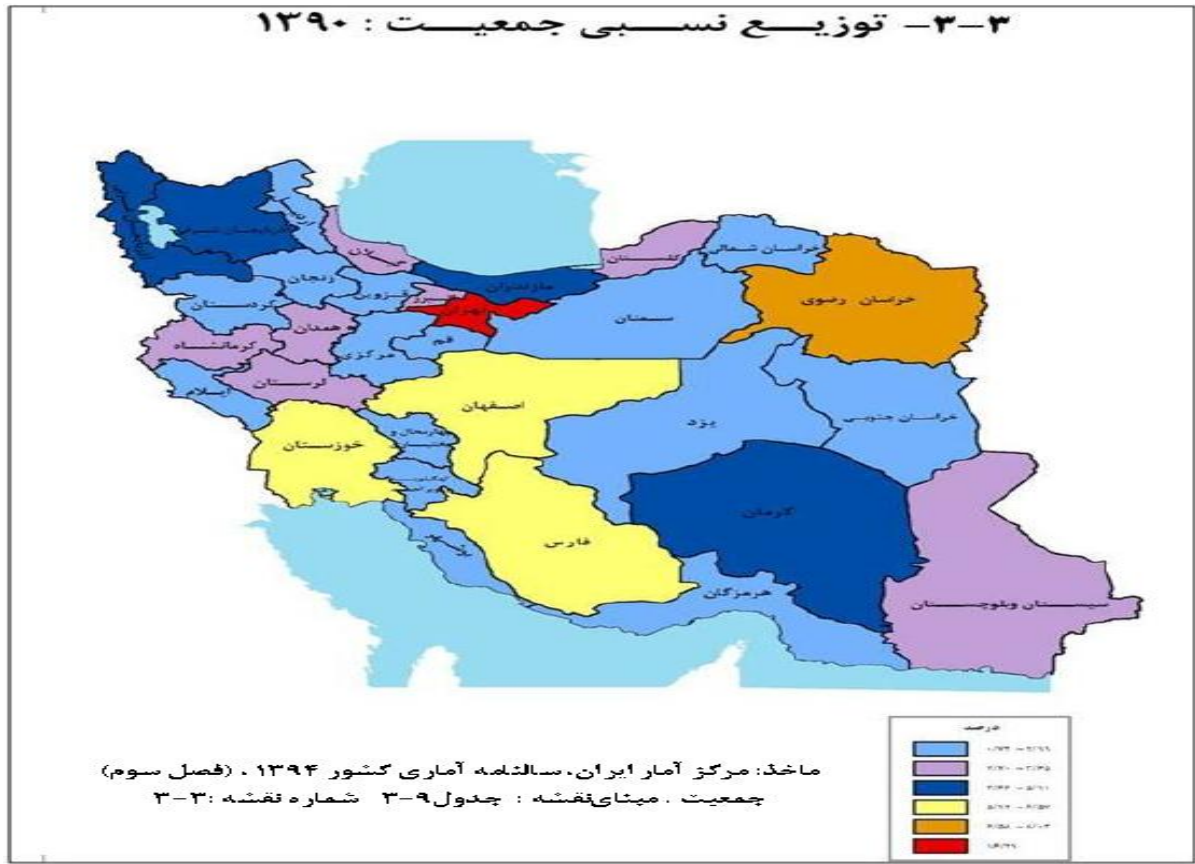
Genelden özele doğru asıl konumuza geçiş yapacak olursak, günümüz İran'ı 2016 yılı itibarıyla 31 eyaletten (ostan) (MAİ 2016) oluşmaktadır.



Şekil 1: İran Eyaletleri (Soldan sağa, yukarıdan aşağı biçimde numaralandırılmıştır.)

	Eyalet Adı	Nüfus		Eyalet Adı	Nüfus
1	Azerbaycan-i Garbi	3.265.219	17	Kirmanşah	1.952.434
2	Azerbaycan-i Şarki	3.909.652	18	Kum	1.292.283
3	Erdebil	1.270.420	19	İlam	580.158
4	Gilan	2.530.696	20	Loristan	1.760.649
5	Gülistan	1.868.819	21	İsfahan	5.120.850
6	Horasan-i Şimali	863.092	22	Yezd	1.138.533
7	Horasan-i Rezevi	6.434.501	23	Horasan-i Cenubi	768.898
8	Zencan	1.057.461	24	Huzistan	4.710.509
9	Mazenderan	3.283.582	25	Çeharmahal ve Bahtiyari	947.763
10	Kazvin	1.273.761	26	Kühkilüye ve Büyirahmet	713.052
11	Kürdistan	1.603.011	27	Fars	4.851.274
12	Elburz	2.712.400	28	Kirman	3.164.718
13	Tehran	13.267.637	29	Sistan ve Belucistan	2.775.014
14	Semnan	702.360	30	Buşehr	1.163.400
15	Hemedan	1.738.234	31	Hürmüzgan	1.776.415
16	Merkezî	1.429.475		Toplam Nüfus	79.926.270

Tablo 1: İran Eyaletlerinin 2016 Yılı Nüfus Bilgileri (MAİ 2016).



Şekil 2: İran Eyaletlerinin Nüfus Yoğunluğuna Göre Renklendirilmiş Haritası (MAİ 2016).

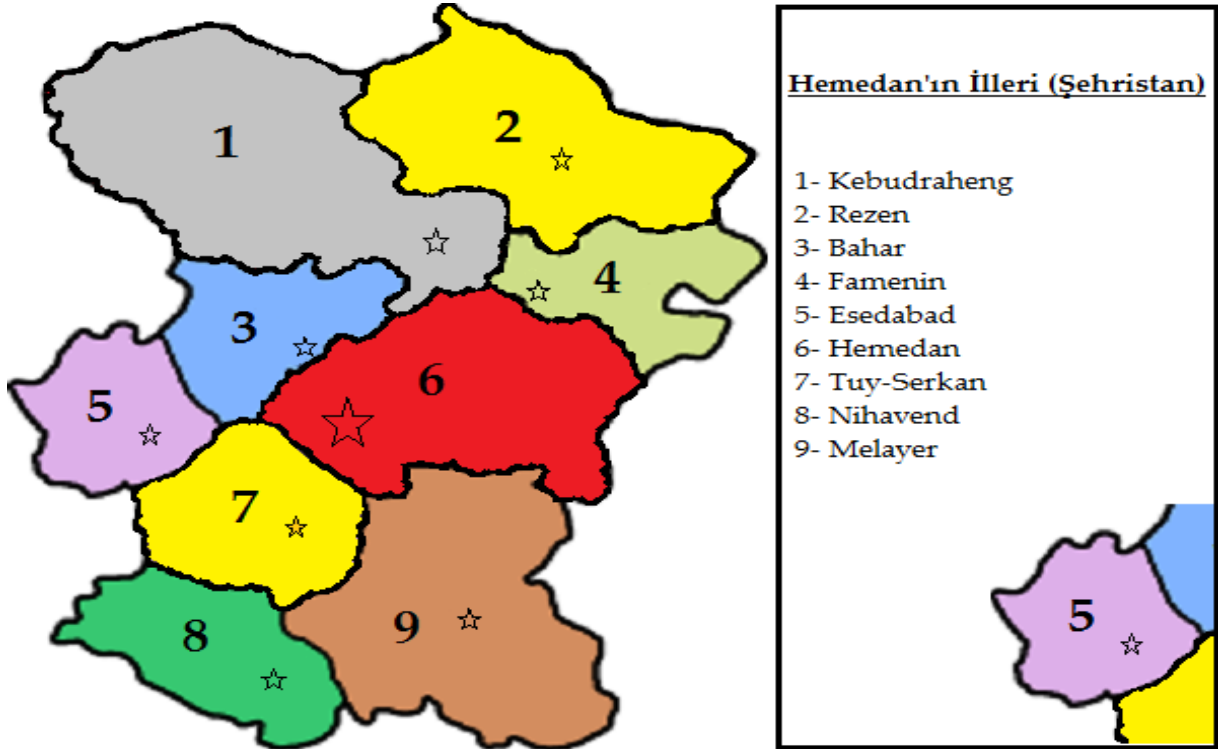
	Eyalet Adı	Nüfus		Eyalet Adı	Nüfus
1	Tehran	13.267.637	17	Hemedan	1.738.234
2	Horasan-i Rezevi	6.434.501	18	Kürdistan	1.603.011
3	İsfahan	5.120.850	19	Merkezî	1.429.475
4	Fars	4.851.274	20	Kum	1.292.283
5	Huzistan	4.710.509	21	Kazvin	1.273.761
6	Azerbaycan-i Şarki	3.909.652	22	Erdebil	1.270.420
7	Mazenderan	3.283.582	23	Buşehr	1.163.400
8	Azerbaycan-i Garbi	3.265.219	24	Yezd	1.138.533
9	Kirman	3.164.718	25	Zencan	1.057.461
10	Sistan ve Belucistan	2.775.014	26	Çeharmahal ve Bahtiyari	947.763
11	Elburz	2.712.400	27	Horasan-i Şimali	863.092
12	Gilan	2.530.696	28	Horasan-i Cenubi	768.898
13	Kirmanşah	1.952.434	29	Kühkilüye ve Büyirahmet	713.052
14	Gülistan	1.868.819	30	Semnan	702.360
15	Hürmüzgan	1.776.415	31	İlam	580.158
16	Loristan	1.760.649		Toplam Nüfus	79.926.270

Tablo 2: İran Eyaletlerinin Nüfus Yoğunluklarına Göre Sıralanmış Hâli.

Bu bilgiler ışığında günümüz İran'ının eyaletlere göre nüfus yoğunluğuna bakıldığında Hemedan eyaleti 1.738.234 kişi ile 17. sırada yer almaktadır. 6 kademeli yoğunluk periyodunda ise sondan bir önceki 5. derece yoğunlukta bir eyalet olarak karşımıza çıkmaktadır.

2. Hemedan Eyaleti

Eyalet numaralandırmasında 15, nüfus yoğunluğu sıralanmasında 17. sırada işaretlediğimiz Hemedan eyaletinin iç idari yapılarına geçecek olursak, Eyalet 9 ilden (şehristan) oluşmaktadır. 2011 yılı nüfus verilerinde eyalet sekiz ilden oluşurken (MAİ 2011), 2016 yılı nüfus verilerinde il sayısı dokuza çıkmıştır (MAİ 2016). Hemedan ilinden ayrılan Famenin, verilerde il (şehristan) olarak kayda geçmiştir.



Şekil 3: Hemedan eyaletinin (ostan) illeri (şehristan).

	İl Adı	Nüfus
1	Kebudraheng	126.062
2	Rezen	107.587
3	Bahar	119.082
4	Famenin	39.359
5	Esedabad	107.386
6	Hemedan	676.105
7	Tuy-Serkan	101.666
9	Melayer	288.685
8	Nehavend	178.787

Tablo 3: Hemedan Eyaleti İllerinin Nüfus Bilgileri (MAİ 2016).

Hemedan eyaletinin toplam nüfusunun 1.738.234 (MAİ 2016) kişi olduğunu yukarıda belirtmiştik. Fakat eyalete ait illerinin nüfus sayılarını ayrı ayrı topladığımızda toplam nüfusu 1.744.919 (MAİ 2016) olarak hesaplanmaktadır. Bu anlamda İran İstatistik Kurumu'nun il bazında verdiği nüfus verilerinin toplamı daha güvenilir durmaktadır. Biz de resmî verilere müdahale etmemek adına her iki veriyi de aynen sunmakla yetiniyoruz. Her iki veri de Hemedan eyaletinin nüfus yoğunluğu bakımından eyaletler arası sıralamasını da değiştirmemektedir.

	İl Adı	Nüfus
1	Hemedan	676.105
2	Melayer	288.685
3	Nehavend	178.787
4	Kebudraheng	126.062
5	Bahar	119.082
6	Rezen	107.587
7	Esedabad	107.386
8	Tuy-Serkan	101.666
9	Famenin	39.359

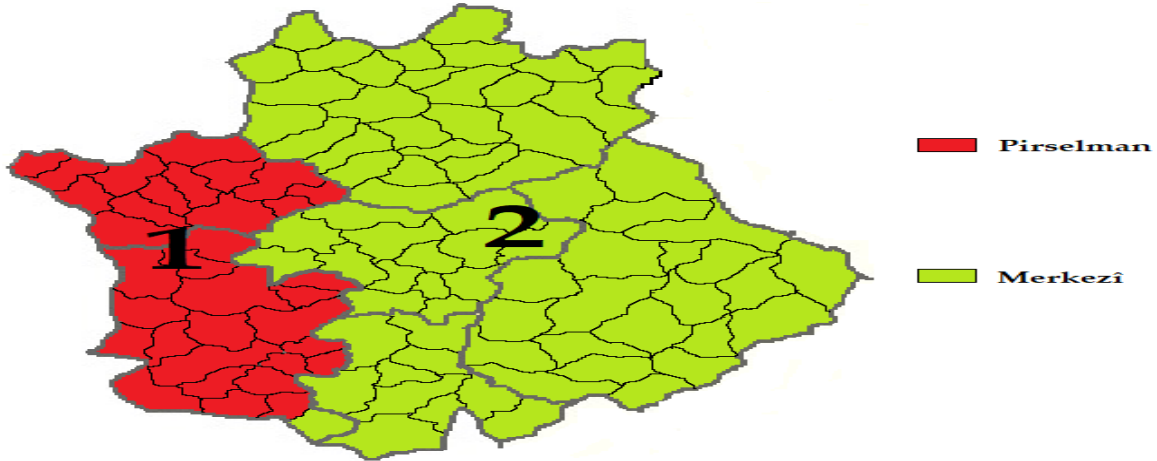
Tablo 4: Hemedan Eyaleti İllerinin Nüfus Yoğunluğuna Göre Sıralanmış Hâli

Hemedan eyaletinin illeri nüfus yoğunluğuna göre sıralandığında konumuz olan Esedabad ili 9 il içerisinde 7. sırada yer almaktadır.

3. Esedabad İli

Hemedan eyaletine bağlı Esedabad ilinin iç idari yapılanmasına bakacak olursak, Esedabad ili Pirselman ve Merkezî olmak üzere iki ilçeden oluşmaktadır (MAİ 2016).

Esedabad'ın İlçeleri (Behş)



Şekil 4: Esedabad İlinin İlçeleri.

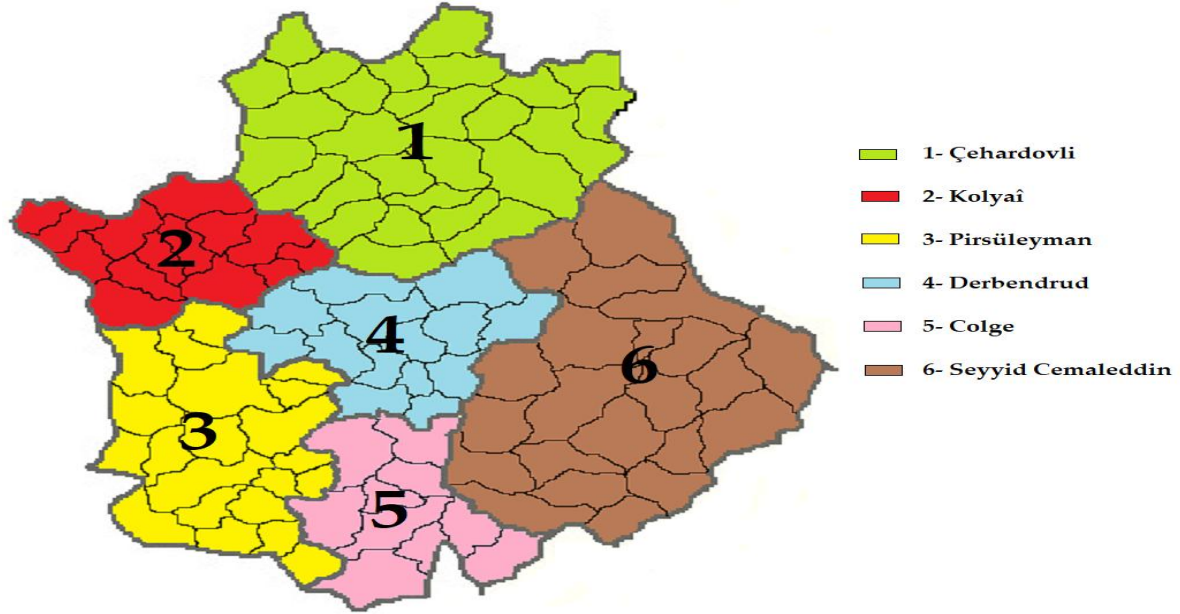
Esedabad ilinin bu iki ilçesinin nüfus verilerine bakıldığında Pirselman ilçesinin nüfusu 11.039 iken Merkezî ilçesinin nüfusu ise (Esedabad merkez ile birlikte) 88.980'dir⁸.

⁸ Esedabad'ın toplam nüfusunun 107.386 olduğunu yukarıda belirtmiştik. Fakat Esedabad'ın ilçe nüfus sayılarını topladığımızda toplam nüfus 100.019 çıkmaktadır. Maalesef İran İstatistik Kurumu'nun nüfus verilerinde bu anlamda

Görüldüğü üzere Esedabad nüfusunun yaklaşık %89'u Merkezî ilçesinde yaşamaktadır (MAİ 2016).

Esedabad ilinin ilçelerinin ardından bucaklarına (dehistan) bakacak olursak, Esedabad ilinin 6 bucağı bulunmaktadır. Bucakların adı Çehardovli, Kolyaî, Pirsüleyman⁹, Derbendrud, Colge ve Seyyid Cemaleddin'dir.

Esedabad'ın Bucakları (Dehistan)



Şekil 5: Esedabad ilinin bucakları.

	Bucak Adı	Nüfus
1	Çehardovli	7.984
2	Kolyaî	3.028
3	Pirsüleyman	8.011
4	Derbendrud	11.413
5	Colge	3.053
6	Seyyid Cemaleddin	10.827

Tablo 5: Esedabad İlinin Bucakları ve Nüfus Bilgileri.

Esedabad ilinin bucaklarının toplam nüfusu 44.316'dir. Esedabad merkez nüfusunun 55.703 olduğu düşünüldüğünde ilin toplam nüfusunun yaklaşık %56'sının Esedabad merkezde yaşadığı görülmektedir.

Esedabad ilinin bucaklarını nüfus yoğunluğuna göre sıraladığımızda ise en kalabalık bucağın 11.413 nüfusla Seyyid Cemaleddin, en az nüfusun ise 3.028 nüfusla Kolyaî de olduğu görülmektedir.

çelişkili rakamlar bulunmaktadır. Yukarıda Hemedan eyaletinin nüfus verilerinde de bu duruma rastlamıştık. Her iki verinin de resmi veri olması bizim de bu verileri aynen aktarmamızı zorunlu hâle getirmektedir. Fakat bu verilerden ilçe nüfus toplamı olan 100.019 rakamının doğru sayı olma ihtimalinin daha yüksek olduğunu da belirtmek zorundayız.

⁹ İran İstatistik Kurumu'nun 2011 yılı verilerinde bucağın adı Pirselman "پرسلمان" (MAİ 2011) olarak geçerken 2016 verilerinde bucağın adı Pirsüleyman "پرسلیمان" (MAİ 2016) olarak değiştirilmiştir.

	Bucak Adı	Nüfus
4	Derbendrud	11.413
6	Seyyid Cemaleddin	10.827
3	Pirsüleyman	8.011
1	Çehardovli	7.984
5	Colge	3.053
2	Kolyaî	3.028

Tablo 6: Esedabad İlinin Bucaklarının Nüfus Yoğunluğuna Göre Sıralanmış Hâli.

Esedabad ilinin en küçük idari birim olarak köylerine (abadî) bakacak olursak, ilin toplam 108 köyü bulunmaktadır (MAİ 2016).

Esedabad'ın Köyleri (Abadî)



Şekil 6: Esedabad İlinin Köyleri (Soldan sağa, yukarıdan aşağı biçiminde numaralandırılmıştır).

Bucaklara bağlı köylerin sayısına baktığımızda 28 köyün Çehardovli bucağına, 14 köyün Kolyaî bucağına, 21 köyün Pirsüleyman bucağına, 14 köyün Derbendrud bucağına, 10 köyün Colge bucağına ve 21 köyün ise Seyyid Cemaleddin bucağına bağlı olduğu görülmektedir. İlçe bazında ise 35 köy Pirselman ilçesine bağlıyken 73 köy ise Merkezî ilçesine bağlıdır (MAİ 2016).

Köyler numaralandırılırken İran İstatistik Kurumu'nun sıralamasına göre değil, soldan sağa ve yukarıdan aşağı biçiminde sıralanmıştır. Ayrıca numaralandırma yapılırken bucak sınırları da dikkate alınmıştır ve bucaklar arası gruplar oluşturularak numaralandırma yoluna gidilmiştir.

4. Esedabad İli Etnik Yapısı

Çalışmamızın başında da belirtildiği gibi genelden özele doğru bilgiler aktarılmış ve İran'ın genelinden Esedabad'ın köylerine kadar veriler sırasıyla paylaşılmıştır. Bu noktadan itibaren Esedabad ilinin köylerine ait veriler paylaşılacak ve alan araştırması sırasında alandan topladığımız verilerle birlikte Esedabad ilinin etnik unsurlar bakımından dağılımına ait

bilgiler paylaşılacaktır. Böylece güncel veriler ışığında ve alan araştırmasıyla sağlaması yapılmış verilerle Esedabad'da başta Türkler olmak üzere diğer etnik grupların coğrafi dağılımı harita üzerinde renklendirilmiş bir biçimde gösterilmiş olacaktır.

Şu ana kadar aktarılan verilerde güncel veri olan 2016 yılı nüfus verileri kullanılmıştır. Bu noktadan itibaren ise 2011 ve 2016 yılı verileri karşılaştırmalı bir biçimde verilecektir. Böylelikle son beş yıl içindeki nüfus değişikliği de analiz edilmiş olacaktır. Çalışmamızın başında da belirttiğimiz gibi 2015 yılı içerisinde alana gidilip güncel veriler tarafımızca toplanmıştır. Kendi topladığımız verilerle 2011 yılı verileri karşılaştırılmıştır. Fakat bizim çalışmamız devam ederken İran İstatistik Kurumu 2016 yılına ait nüfus verilerini paylaşmıştır. Bu gelişme neticesinde bizim verilerimiz geçerliliğini yitirmiştir. Biz de kendi verilerimizi devre dışı bırakarak iki resmî veri olan 2011 ve 2016 yılı verilerini kullandık.

Yukarıda Şekil 6'da tarafımızca numaralandırılmış olan Esedabad köyleri aşağıdaki Tablo 7'de liste hâlinde sıralanmıştır. Liste hazırlanırken 10 sütun oluşturulmuştur. Bu sütunlar sırasıyla 1- Köy Numarası, 2- Eyalet Adı (ostan), 3- İl Adı (Şehristan), 4- İlçe Adı (Behş), 5- Şehir Merkezi (Şehr) 6- Bucak Adı (Dehistan), 7- Köy Adı (Abadî), 8- Etnik Durum, 9- 2011 Yılı Nüfus Verileri ve 10- 2016 Yılı Nüfus Verileri şeklinde sıralanmıştır. Böylelikle eyaletten başlayarak köye kadar, genelden özele doğru bir sıralamaya gidilmiştir.

Listede yer alan 2011 ve 2016 yılı resmî verileri yan yana verilerek bölgedeki son beş yıl içerisindeki nüfus değişikliği tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu değişikliklerin tespitiyle birlikte başta Türkler olmak üzere etnik grupların genel nüfusa oranları da tespit edilmiş olacaktır.

2015 yılı itibariye alan araştırması yapmak için bölgeye gidildiğinde köylerin etnik durumları tespit edilmiştir. Etnik durum tespit edilirken her bir köyün sağlaması yapılarak etnik grup ya da grupları kaydedilmiştir. Bu anlamda örneğin X köyü

1- Kendisini hangi etnik gruba ait olarak görüyor (Türk, Fars, Kürt, Lor, Lek),

2- X köyüne komşu olan köyler X köyünü hangi etnik grup olarak görüyor (Türk, Fars, Kürt, Lor, Lek).

Farsçanın resmî dil oluşu ve bölgedeki yerel dillerin kendi dillerini yaşatacak imkânlardan mahrum oluşu (eğitim, medya, kitap, dergi, gazete vb.) alan çalışmamız sırasında bizim yerel unsurları tespit etmemizi zorlaştıracaklarını düşündürmüştü. Fakat alana gidip köyleri dolaşmaya başladığımızda Farsçanın özellikle kırsaldaki köylere çok da nüfuz edemediğini ve yerel unsurların günlük yaşamlarında kendi dillerini kullandıklarını gördük. Bu anlamda Esedabad'da, özellikle nüfusu 1000'in altında olan yerleşim yerlerinde, köyler etnik yapılaraya göre ayrılmış durumdadır. Herhangi bir köye girdiğinizde sizi karşılayan yerel dille hemen oraya ait etnik grubu tayin etme imkânınız bulunmaktadır. Alan çalışmamız sırasında 108 köy içerisinde toplam 8 köyde Türk, Kürt ve Leklerin karışık olarak yaşadığı tespit edilmiştir. Bunun dışında kalan 100 yerleşim yeri iç ya da dış adlandırma bakımında tek bir etnik yapıdan oluşmaktadır. Tabi ki nüfusu 1000'in üzerinde olan yerleşim yerlerinde farklı etnik grupların da yaşıyor olma ihtimali vardır. Fakat bizim buradaki amacımız yerleşim yerinin içeriden ya da dışarıdan ne olarak görüldüğü ya da gösterildiğidir.

	استان Ostan (Eyalet)	شهرستان Şehristan (İl)	بخش Behş (İlçe)	شهر Şehr (Şehir Merkezi)	دهستان Dehistan (Bucak)	آبادی Abadî (Köy)	Etnik Durum	2011 Nüfusu	2016 Nüfusu
	همدان Hemedan	اسداباد Esedabad						107.386	100.019
	همدان Hemedan	اسداباد Esedabad	مرکزى Merkezî		چهاردولي Çehardovli			9.375	7.984
1	همدان Hemedan	اسداباد Esedabad	مرکزى Merkezî		چهاردولي Çehardovli	عزيز اباد Ezizabad	Kürt	37	0
2	همدان Hemedan	اسداباد Esedabad	مرکزى Merkezî		چهاردولي Çehardovli	قادر اباد Gadirabad	Kürt	349	359
3	همدان Hemedan	اسداباد Esedabad	مرکزى Merkezî		چهاردولي Çehardovli	ملاولى Mollaveli	Kürt	139	151
4	همدان Hemedan	اسداباد Esedabad	مرکزى Merkezî		چهاردولي Çehardovli	سیاه گله Siyah Gele	Kürt	285	238
5	همدان Hemedan	اسداباد Esedabad	مرکزى Merkezî		چهاردولي Çehardovli	اهوتپه Ahu Tepe	Kürt	305	264
6	همدان Hemedan	اسداباد Esedabad	مرکزى Merkezî		چهاردولي Çehardovli	حسن ایادامام Hesenabad-ı İmam	Kürt	640	542
7	همدان Hemedan	اسداباد Esedabad	مرکزى Merkezî		چهاردولي Çehardovli	قوچ تپه Goç Tepe	Kürt	387	383
8	همدان Hemedan	اسداباد Esedabad	مرکزى Merkezî		چهاردولي Çehardovli	گل دره Gul Dere	Kürt	18	0
9	همدان Hemedan	اسداباد Esedabad	مرکزى Merkezî		چهاردولي Çehardovli	قراکند Gerakend	Kürt	66	61
10	همدان Hemedan	اسداباد Esedabad	مرکزى Merkezî		چهاردولي Çehardovli	قمشانه Gumşane	Kürt	100	96
11	همدان Hemedan	اسداباد Esedabad	مرکزى Merkezî		چهاردولي Çehardovli	اق بلاغ Ağ Bulağ	Kürt	107	82
12	همدان Hemedan	اسداباد Esedabad	مرکزى Merkezî		چهاردولي Çehardovli	دوبراله Dubereli	Kürt	237	203
13	همدان Hemedan	اسداباد Esedabad	مرکزى Merkezî		چهاردولي Çehardovli	پیرملو Piremlu	Kürt	409	353
14	همدان Hemedan	اسداباد Esedabad	مرکزى Merkezî		چهاردولي Çehardovli	محمدآباد Muhammedabad	Kürt	466	430
15	همدان Hemedan	اسداباد Esedabad	مرکزى Merkezî		چهاردولي Çehardovli	پیشت دربند Pişt Derbend	Kürt	47	0
16	همدان Hemedan	اسداباد Esedabad	مرکزى Merkezî		چهاردولي Çehardovli	کمک علیا Kemek-i Olya	Kürt	218	205
17	همدان Hemedan	اسداباد Esedabad	مرکزى Merkezî		چهاردولي Çehardovli	سیاه کمر Siyah Kemer	Kürt	36	28
18	همدان Hemedan	اسداباد Esedabad	مرکزى Merkezî		چهاردولي Çehardovli	کمک سفلی Kemek-i Sofla	Kürt	1.047	914
19	همدان Hemedan	اسداباد Esedabad	مرکزى Merkezî		چهاردولي Çehardovli	چشمه ولد Çeşme Veled	Kürt	29	0
20	همدان Hemedan	اسداباد Esedabad	مرکزى Merkezî		چهاردولي Çehardovli	نعمت اباد Nimetabad	Kürt	187	160
21	همدان Hemedan	اسداباد Esedabad	مرکزى Merkezî		چهاردولي Çehardovli	سمیران Semiran	Kürt	222	191

TÜRÜK

Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi

2017, Yıl 5, Sayı: 11

Issn: 2147-8872

22	Hemedan	Esedabad	مرکزى	چهاردولي	چنار عليا	Türk	2.415	2.020
23	Hemedan	Esedabad	مرکزى	چهاردولي	قره بلاغ	Kürt	590	474
24	Hemedan	Esedabad	مرکزى	چهاردولي	امين اباد	Türk-Kürt	40	34
25	Hemedan	Esedabad	مرکزى	چهاردولي	ابوراع	Kürt	347	275
26	Hemedan	Esedabad	مرکزى	چهاردولي	اقاجان بلاغي	Türk-Kürt	242	208
27	Hemedan	Esedabad	مرکزى	چهاردولي	علي ابادبوراع	Kürt	236	171
28	Hemedan	Esedabad	مرکزى	چهاردولي	چارق	Türk-Kürt	174	142
	Hemedan	Esedabad	پيرسلمان	كلياني			3.453	3.028
29	Hemedan	Esedabad	پيرسلمان	كلياني	ده سفيد	Kürt	239	207
30	Hemedan	Esedabad	پيرسلمان	كلياني	گدارپهن	Kürt	229	196
31	Hemedan	Esedabad	پيرسلمان	كلياني	حسين اباد	Kürt	162	124
32	Hemedan	Esedabad	پيرسلمان	كلياني	ميوله	Kürt	403	407
33	Hemedan	Esedabad	پيرسلمان	كلياني	کيني سايه	Kürt	370	332
34	Hemedan	Esedabad	پيرسلمان	كلياني	ده بوره	Kürt	144	102
35	Hemedan	Esedabad	پيرسلمان	كلياني	چشمه علي	Kürt	67	107
36	Hemedan	Esedabad	پيرسلمان	كلياني	تختي اباد	Kürt	55	29
37	Hemedan	Esedabad	پيرسلمان	كلياني	طويلان سفلي	Kürt	991	927
38	Hemedan	Esedabad	پيرسلمان	كلياني	رستم اباد	Kürt	178	72
39	Hemedan	Esedabad	پيرسلمان	كلياني	طويلان عليا	Kürt	428	386
40	Hemedan	Esedabad	پيرسلمان	كلياني	حيدر اباد	Kürt	32	19
41	Hemedan	Esedabad	پيرسلمان	كلياني	نادر اباد	Kürt	75	62
42	Hemedan	Esedabad	پيرسلمان	كلياني	چهار چشمه	Kürt	80	58
	Hemedan	Esedabad	پيرسلمان	پيرسيلماني			10.042	8.011
43	Hemedan	Esedabad	پيرسلمان	پيرسيلماني	ماوي	Kürt	211	186

44	Hemedan	Esedabad	پير سلمان	Pirselman	پير سيلمان	Pirsüleyman	حبيشي	Hebeşî Kürt	560	379
45	Hemedan	Esedabad	پير سلمان	Pirselman	پير سيلمان	Pirsüleyman	جعفر اباد	Ceferabad Kürt	153	130
46	Hemedan	Esedabad	پير سلمان	Pirselman	پير سيلمان	Pirsüleyman	منور تپه	Munevver Tepe Türk	343	260
47	Hemedan	Esedabad	پير سلمان	Pirselman	پير سيلمان	Pirsüleyman	اجين	Acin Türk	3.194	2.738
48	Hemedan	Esedabad	پير سلمان	Pirselman	پير سيلمان	Pirsüleyman	کچه	Gence Türk	153	128
49	Hemedan	Esedabad	پير سلمان	Pirselman	پير سيلمان	Pirsüleyman	النجه	Elence Türk	157	117
50	Hemedan	Esedabad	پير سلمان	Pirselman	پير سيلمان	Pirsüleyman	محمد اباد	Muhammedabad Kürt	27	0
51	Hemedan	Esedabad	پير سلمان	Pirselman	پير سيلمان	Pirsüleyman	سيردره (کلوکار)	Gavgudar Kürt	526	464
52	Hemedan	Esedabad	پير سلمان	Pirselman	پير سيلمان	Pirsüleyman	پير يوسف	Piryusuf Kürt	447	372
53	Hemedan	Esedabad	پير سلمان	Pirselman	پير سيلمان	Pirsüleyman	صادق اباد	Sadikabad Lor	263	218
54	Hemedan	Esedabad	پير سلمان	Pirselman	پير سيلمان	Pirsüleyman	کوانج	Govanc Kürt	215	164
55	Hemedan	Esedabad	پير سلمان	Pirselman	پير سيلمان	Pirsüleyman	لک لک	Lek Lek Lor	1.084	868
56	Hemedan	Esedabad	پير سلمان	Pirselman	پير سيلمان	Pirsüleyman	نصرت اباد لک لک	Nusretabad-ı Lek Lek Lor	357	287
57	Hemedan	Esedabad	پير سلمان	Pirselman	پير سيلمان	Pirsüleyman	قاسم اباد لک لک	Gasımabad-ı Lek Lek Lor	738	755
58	Hemedan	Esedabad	پير سلمان	Pirselman	پير سيلمان	Pirsüleyman	اکبر اباد	Ekberabad Kürt	17	0
59	Hemedan	Esedabad	پير سلمان	Pirselman	پير سيلمان	Pirsüleyman	بيتروان	Bitervan Lor	446	326
60	Hemedan	Esedabad	پير سلمان	Pirselman	پير سيلمان	Pirsüleyman	نجف اباد	Necefabad Lor	134	80
61	Hemedan	Esedabad	پير سلمان	Pirselman	پير سيلمان	Pirsüleyman	کاظم اباد	Kazımabad Lor	329	214
62	Hemedan	Esedabad	پير سلمان	Pirselman	پير سيلمان	Pirsüleyman	چشمه بيد	Çeşmebid Lor	284	27
63	Hemedan	Esedabad	پير سلمان	Pirselman	پير سيلمان	Pirsüleyman	کئيله	Gunbele Lor	404	298
	Hemedan	Esedabad	مرکزى	Merkezî	در بندرود	Derbendrud			12.975	11.413
64	Hemedan	Esedabad	مرکزى	Merkezî	در بندرود	Derbendrud	بور	Bur Kürt	32	19
65	Hemedan	Esedabad	مرکزى	Merkezî	در بندرود	Derbendrud	بوچين	Bucin Türk	378	348
66	Hemedan	Esedabad	مرکزى	Merkezî	در بندرود	Derbendrud	امين اباد	Eminabad Kürt	38	49

67	Hemedan	Esedabad	Merkezî	در بندرود	سير اوند	Türk	750	531
68	Hemedan	Esedabad	Merkezî	در بندرود	گذر کجین	Türk	1.189	1.022
69	Hemedan	Esedabad	Merkezî	در بندرود	خاکریز	Türk	1.117	1.089
70	Hemedan	Esedabad	Merkezî	در بندرود	چنار سفلی	Lek	4.209	3.626
71	Hemedan	Esedabad	Merkezî	در بندرود	دهنویش	Türk	238	207
72	Hemedan	Esedabad	Merkezî	در بندرود	قاضی مردان	Kürt	213	173
73	Hemedan	Esedabad	Merkezî	در بندرود	یوسف اباد	Kürt	1.126	915
74	Hemedan	Esedabad	Merkezî	در بندرود	ده نو	Kürt	735	644
75	Hemedan	Esedabad	Merkezî	در بندرود	لطیف	Kürt	175	142
76	Hemedan	Esedabad	Merkezî	در بندرود	حسام اباد	Türk	2.134	2.023
77	Hemedan	Esedabad	Merkezî	در بندرود	احمد اباد	Türk	641	625
	Hemedan	Esedabad	Merkezî	چلکه			3.679	3.053
78	Hemedan	Esedabad	Merkezî	چلکه	موسی اباد	Lor	1.637	1.218
79	Hemedan	Esedabad	Merkezî	چلکه	سیف اباد	Lor	285	239
80	Hemedan	Esedabad	Merkezî	چلکه	شیخ اباد	Lor	18	0
81	Hemedan	Esedabad	Merkezî	چلکه	پیر شمس الدین	Lor	450	441
82	Hemedan	Esedabad	Merkezî	چلکه	دولت اباد	Lor	214	204
83	Hemedan	Esedabad	Merkezî	چلکه	پل شکسته	Lor	399	348
84	Hemedan	Esedabad	Merkezî	چلکه	بیقلج	Lor	251	226
85	Hemedan	Esedabad	Merkezî	چلکه	ولی اباد	Lor	135	104
86	Hemedan	Esedabad	Merkezî	چلکه	شاه کهریز	Lor	23	0
87	Hemedan	Esedabad	Merkezî	چلکه	چشمه قنداب	Lor	267	273
	Hemedan	Esedabad	Merkezî	سیدجمال الدین			12.838	10.827
88	Hemedan	Esedabad	Merkezî	Seyyid Cemalettin	بیاج	Türk	110	104
				Seyyid Cemalettin				

ردیف	ایله	ایله	ایله	ایله	ایله	ایله	ایله	ایله	
89	Hemedan	Esedabad	Merkezî	Esedabad	Seyyid Cemalettin	Melhemdere	Türk	389	310
90	Hemedan	Esedabad	Merkezî	Esedabad	Seyyid Cemalettin	Terhinabad	Türk	633	420
91	Hemedan	Esedabad	Merkezî	Esedabad	Seyyid Cemalettin	Şehrab	Türk-Kürt	96	107
92	Hemedan	Esedabad	Merkezî	Esedabad	Esedabad			55.024	55.703
93	Hemedan	Esedabad	Merkezî	Esedabad	Seyyid Cemalettin	Oştorcin	Türk-Lek	42	28
94	Hemedan	Esedabad	Merkezî	Esedabad	Seyyid Cemalettin	Huseynabad	Türk-Lek	18	0
95	Hemedan	Esedabad	Merkezî	Esedabad	Seyyid Cemalettin	Gasımabad	Kürt-Lek	21	0
96	Hemedan	Esedabad	Merkezî	Esedabad	Seyyid Cemalettin	Badhore	Türk	2.105	1.788
97	Hemedan	Esedabad	Merkezî	Esedabad	Seyyid Cemalettin	Mezre-i Bid	Türk	1.957	1.723
98	Hemedan	Esedabad	Merkezî	Esedabad	Seyyid Cemalettin	Cennetabad	Türk	2.729	2.418
99	Hemedan	Esedabad	Merkezî	Esedabad	Seyyid Cemalettin	Huderec	Türk-Kürt	664	485
100	Hemedan	Esedabad	Merkezî	Esedabad	Seyyid Cemalettin	Hundab	Lek	85	52
101	Hemedan	Esedabad	Merkezî	Esedabad	Seyyid Cemalettin	Nusretabad	Türk	778	685
102	Hemedan	Esedabad	Merkezî	Esedabad	Seyyid Cemalettin	Dehgulan	Türk	213	207
103	Hemedan	Esedabad	Merkezî	Esedabad	Seyyid Cemalettin	Guvanlu	Türk	61	44
104	Hemedan	Esedabad	Merkezî	Esedabad	Seyyid Cemalettin	Haciabad	Lor	41	26
105	Hemedan	Esedabad	Merkezî	Esedabad	Seyyid Cemalettin	Virayi	Lor	326	209
106	Hemedan	Esedabad	Merkezî	Esedabad	Seyyid Cemalettin	Venderabad	Lor	1.842	1.565
107	Hemedan	Esedabad	Merkezî	Esedabad	Seyyid Cemalettin	Holver-i Sofla	Lor	241	217
108	Hemedan	Esedabad	Merkezî	Esedabad	Seyyid Cemalettin	Holver-i Olya	Lor	414	374
109	Hemedan	Esedabad	Merkezî	Esedabad	Seyyid Cemalettin	Şilander-i Sofla	Lor	73	65

Tablo 7: Esedabad'ın Köyleri ve Köylerde Yaşayan Etnik Gruplar.

2011-2016 yılı resmî verileri ve alan araştırması sonucu elde ettiğimiz veriler yukarıdaki tablo 7'de sıralanmıştır. Bu verileri ışığında Şekil 3'te 5 numarayla işaretlediğimiz Esedabad ilinin 2011 yılı nüfusu 107.386 iken 2016 yılı nüfusu 100.019 olmuştur. Yani 2016 yılı itibarıyla Esedabad nüfusu yaklaşık %7 oranında azalmıştır. Bu normal bir durumdur çünkü Esedabad ili doğuya doğru sürekli göç veren bir il durumundadır. Oranın %7 gibi

düşük bir oran olmasında özellikle Kirmanşah, Kürdistan ve Loristan'dan bu ile doğru göç gelmesinden kaynaklanıyor olabilir. Özellikle bu bölge batıdan doğuya ya da güneyden kuzeye doğru yani İran'ın içlerine doğru göç veren bir bölge durumundadır.

Esedabad merkeze baktığımızda 2011 yılı nüfusu 55.024 iken 2016 yılı nüfusu 55.703'tür. Yani beş yıllık süre içerisinde Esedabad merkez nüfusu yaklaşık %1 oranında ve sadece 679 kişi artmıştır. Bu da Esedabad merkezin yoğun göç verdiğini göstermektedir. Köylerin 2011 ve 2016 yılı nüfus verilerine baktığımızda bu daha net görülmektedir. 2011 yılı itibarıyla Esedabad merkez dışındaki nüfus 52.362 iken 2016 yılı itibarıyla bu sayı 44.316'ya düşmüştür. Yani beş yıl içerisinde merkez dışındaki nüfus yaklaşık %15 oranında azalmıştır. Bu da merkez dışındaki köylerin Esedabad merkeze göç etmelerinin yanı sıra il dışına da yoğun göç verdiğini göstermektedir.

Esedabad ili ve şehir merkezinden sonra ilçelerin 2011 ve 2016 yılı nüfus durumlarına bakacak olursak:

İlçe Adı (Behş)	2011 Nüfusu	2016 Nüfusu	Nüfus Azalışı %
Pirselman	13.495	11.039	-18,1
Merkezî	38.867	33.277	-14,3

Tablo 8: Esedabad İlçelerinin 2011 ve 2016 Yılı Nüfus Oranları.

Tablo 8'de de görüleceği üzere Pirselman ilçesinde nüfus azalma oranı daha yüksektir. Fakat ilçelerin toplam nüfusları arasındaki farkı göz önünde bulundurduğumuzda Merkezî ilçesi kişi bazında daha fazla azalmaya uğramıştır. Bu anlamda %18,1'lik düşüşle Pirselman nüfusu 2.456 kişi azalırken, %14,3'lük düşüşle Merkezî nüfusu 5.590 kişi azalmıştır.

İlçelerin ardından bucakların yıllara göre nüfus durumu üzerinde durulacaktır. Bucaklardan itibaren 2011, 2016 nüfus verileri, nüfus azalışı ve bunun yanında bucakta yaşayan etnik grupların sayıları ve oranları da verilmeye başlanacaktır.

Bucaklara ait bilgiler verilirken Şekil 5'teki numara sırasına göre gidilecektir.

Şekil 5'te 1 olarak numaralandırılan *Çehardovli* bucağına ait verilere bakacak olursak:

Bucak Adı (Dehistan)	Etnik Grup	2011 Nüfusu	2016 Nüfusu	Nüfus Azalışı %	Etnik Grupların Toplam Nüfusa Oranı %
Çehardovli	Kürt	6.504	5.580	-14,2	69,8
Çehardovli	Türk	2.415	2.020	-16,3	25,3
Çehardovli	Türk-Kürt	456	384	-15,7	4,8
Çehardovli		9.375	7.984	-14,8	

Tablo 9: Çehardovli Bucağına Ait Nüfus Verileri, Oranları ve Etnik Grupların Oranı.

Tablo 9'dan da anlaşılacağı üzere *Çehardovli* nüfusu beş yıl içerisinde ortalama %15 azalmıştır. Nüfusunun yaklaşık %70 Kürtlerden oluşurken Türklerin göç oranı bucak ortalamasının üzerindedir. Çehardovli bucağı etnik gruplar özelinde Kürtler açısından uzun vadede avantajlı bir bucaktır. Çünkü bucağın batı ve kuzeybatı komşuları olan Kirmanşah ve Kürdistan eyaletleri bu anlamda bucağı Kürt nüfusu bakımından besleyen, beslemeye devam

edecek olan iki önemli eyalettir. Türk nüfusu bu anlamda doğuya doru kayma eğilimi göstermektedir.

Şekil 5'te 2 olarak numaralandırılan *Kolyaî* bucağına bakacak olursak:

Bucak Adı (Dehistan)	Etnik Grup	2011 Nüfusu	2016 Nüfusu	Nüfus Azalışı %	Etnik Grupların Toplam Nüfusa Oranı %
Kolyaî	Kürt	3.453	3.028	-12,3	100

Tablo 10: Kolyaî Bucağına Ait Nüfus Verileri, Oranları ve Etnik Grupların Oranı.

Kolyaî'nin nüfustaki azalış Esedabad'ın genel ortalamasının altındadır. Zira yukarıda genel ortalamanın %15 olduğunu belirtmiştik. Kolyaî bucağı, Colge bucağıyla birlikte tek bir etnik grubun yaşadığı ikinci izole bucaktır. Zaten bucağın batı ve kuzeybatısında yer alan Kirmanşah ve Kürdistan eyaletleri ile birlikte artık Kürt bölgesi başlamaktadır.

Şekil 5'te 3 olarak numaralandırılan *Pirsüleyman* bucağına bakacak olursak:

Bucak Adı (Dehistan)	Etnik Grup	2011 Nüfusu	2016 Nüfusu	Nüfus Azalışı %	Etnik Grupların Toplam Nüfusa Oranı %
Pirsüleyman	Türk	3.847	3.243	-15,7	40,4
Pirsüleyman	Kürt	2.156	1.695	-21,3	21,1
Pirsüleyman	Lor	4.039	3.073	-23,9	38,3
Pirsüleyman		10.042	8.011	-20,2	

Tablo 11: Pirsüleyman Bucağına Ait Nüfus Verileri, Oranları ve Etnik Grupların Oranı.

Pirsüleyman bucağına baktığımız zaman 3 etnik grubun varlığından bahsedebiliriz. Bucağın batısında Kirmanşah ve güneyinde de Loristan eyaletlerin var olduğu düşünüldüğünde aslında beklenen bir tablo karşımıza çıkmaktadır. Fakat 2011-2016 arası nüfus oranlarına baktığımızda Türklerin genel ortalamaya yakın, Kürt ve Lorların ise genel ortalamanın üstünde bir düşüş yaşadığını görmekteyiz. Her iki nüfusun bu yüksek düşüş oranlarına rağmen kendi etnik gruplarına ait eyaletlere komşu olmaları sebebiyle uzun vadede hala avantajlı grup oldukları söylenebilir. Özellikle Lorlar İran'ın birçok yerine dağılma eğilimi gösterebilir de yüksek doğum oranları sebebiyle bu bölgedeki en avantajlı grup denilebilir. Ayrıca Lorların Kürtleşme oranının da yüksek olması sebebiyle bu bölgenin ileride tamamen Kürtleşmesi durumunda Lorların büyük etkisi olacağı kanaatindeyiz. Türkler ise genel ortalamaya yakın bir düşüş sergilemeler de buraya dışarıdan bir Türk göçünün gerçekleşme olasılığının zayıf olması sebebiyle yine en dezavantajlı grup durumundadırlar.

Şekil 5'te 4 olarak numaralandırılan *Derbendrud* bucağına bakacak olursak:

Bucak Adı (Dehistan)	Etnik Grup	2011 Nüfusu	2016 Nüfusu	Nüfus Azalışı %	Etnik Grupların Toplam Nüfusa Oranı %
Derbendrud	Türk	6.447	5.845	-9,3	51,2
Derbendrud	Lek	4.209	3.626	-13,8	31,7
Derbendrud	Kürt	2.319	1.942	-16,2	17
Derbendrud		12.975	11.413	-12	

Tablo 12: Derbendrud Bucağına Ait Nüfus Verileri, Oranları ve Etnik Grupların Oranı.

Derbendrud bucağı Esedabad ilinin coğrafi olarak merkezinde yer alan bir bucaktır. İlin batısından doğusuna doğru gidildiğinde yavaş yavaş Türklerin çoğunlukta olduğu yerleşim yerleri karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda merkezde yer alan Derbendrud bucağı kişi sayısı bakımından Türklerin çoğunlukta olduğu bir yerleşim yeridir. Kişi sayısı bakımından Türklerden sonra Kürt ve Lek etnik grupları yer almaktadır. Leklerin bölge genelinde sayıca en az grup olmaları onları en dezavantajlı grup yapmaktadır. Ayrıca Leklerin toplumsal statü kazanmaları için kendilerini (ve kendilerine göre) bir üst sınıf olan Lor ya da Kürt gibi gösterme eğilimleri bulunmaktadır. Bölge özelinde kendisini Lor ya da Kürt etnik grubundan gösterme eğilimi Lekleri yakın gelecekte bekleyen en büyük tehlike gibi gözükmektedir.

Şekil 5'te 5 olarak numaralandırılan *Colge* bucağına bakacak olursak:

Bucak Adı (Dehistan)	Etnik Grup	2011 Nüfusu	2016 Nüfusu	Nüfus Azalışı %	Etnik Grupların Toplam Nüfusa Oranı %
Colge	Lor	3679	3053	-17	100

Tablo 13: Colge Bucağına Ait Nüfus Verileri, Oranları ve Etnik Grupların Oranı.

Colge bucağı tıpkı Kolyaî bucağında olduğu gibi tek bir etnik gruptan oluşmaktadır. Colge bucağı aynı zamanda güneyde Loristan eyaletiyle komşudur. Bu nedenle bucak aslında güneyindeki Loristan eyaletinin Hemedan eyaletindeki devamı durumundadır.

Son olarak Şekil 5'te 6 olarak numaralandırılan *Seyyid Cemaleddin* bucağına bakacak olursak:

Bucak Adı (Dehistan)	Etnik Grup	2011 Nüfusu	2016 Nüfusu	Nüfus Azalışı %	Etnik Grupların Toplam Nüfusa Oranı %
Seyyid Cemaleddin	Türk	8975	7699	-14,2	71,1
Seyyid Cemaleddin	Lor	2937	2456	-16,3	22,6
Seyyid Cemaleddin	Türk+Kürt	760	592	-22,1	5,4
Seyyid Cemaleddin	Lek	85	52	-38,8	0,4
Seyyid Cemaleddin	Türk+Lek	60	28	-53,3	0,2
Seyyid Cemaleddin	Kürt+Lek	21	0	-100	0
Seyyid Cemaleddin		12838	10827	-15,6	

Tablo 14: Seyyid Cemaleddin Bucağına Ait Nüfus Verileri, Oranları ve Etnik Grupların Oranı.

Seyyid Cemaleddin bucağına baktığımızda artık ilin doğusuna doğru geldiğimiz için ve daha doğuda artık Bahar ili ile birlikte Türk bölgesi başladığı için bu bucakta Türk nüfusunun çoğunlukta olduğunu görürüz. Nasıl ki Kolyaî bucağından sonra batıya doğru artık Kürt bölgesi başlıyorsa, doğuya doğru da Seyyid Cemaleddin bucağından itibaren de Türk bölgesi başlamaktadır. Bu anlamda bir genelleme yapmak gerekirse Derbendrud bucağı merkeze alındığında batı ve kuzeybatı yönünde ilerlediğinizde Kürtlerin, doğu ve kuzeydoğu yönünde ilerlediğinizde Türklerin, güney ve güneydoğu yönünde ilerlediğimizde ise Lorların baskın unsur olarak yaşadığı coğrafyalara giriş yapmış oluyorsunuz. Esedabad ilini çok önemli hâle getiren unsur işte bu adeta etnik kavşak durumundaki coğrafi konumudur.

Bucaklarla ilgili verdiğimiz bilgilerin ardından Şekil 6'da 92 olarak numaralandırdığımız Esedabad merkez ile ilgili bilgi aktaracağız. Esedabad merkezini özellikle yukarıdaki tasniflerin dışında tuttuk. Çünkü Esedabad merkezle ilgili elimizde etnik yapıya dayalı bir nüfus bilgisi bulunmamaktadır. Bu nedenle merkez dışındaki bölgelerin doğruluğunu zedelememesi açısından merkez ayrı bir biçimde açıklanmaya çalışılacaktır. Alan araştırmamız sırasında bizi en çok yoran ve en fazla mesai harcadığımız yer Esedabad merkez olmuştur. Son yıllarda hızla büyümesi, etnik grupların akın ettiği bir merkez hâline gelmesi işimizi zorlaştıran etkenler olmuştur. Ayrıca Esedabad merkezin taşımacılık sektörünün de merkezi hâline gelmiş olması, günlük merkeze giriş çıkış yapan yabancı insanların sayısını arttırmıştır. İlin merkezinin en işlek caddeleri ise genelde sanayilerde görmeye alışık olduğumuz ağır yük taşıyan araçların (tır, kamyon vb.) tamir edildiği dükkânlarla dolmuştur.

Yukarıda belirttiğimiz durumlar ya da zorlukların dışında bir de Esedabad merkezde uzun süreli ve geniş çaplı bir etnik araştırma yapmanın tehlikeleri de unutulmamalıdır. Biz de bu nedenle daha çok resmî kurumlardan gayri resmi veriler alma yoluna gittik. İsimlerini açıklayamayacağımız kişi ya da kurumların sözlü olarak aktardığı bilgilere göre Esedabad merkezde yaklaşık 25.000 Türk, 15.000 Fars, 10.000 Kürt ve 5000 Lor + Lek yaşamaktadır. Bu rakamlara bakıldığında Türklerin en fazla nüfusa sahip olan grup olması çeşitli açılardan mümkündür. Daha sonra ikinci çoğunluğu oluşturan grubun Kürtlerin olması da yine merkez dışındaki oranlarla karşılaştırdığımızda mümkün durmaktadır. Lor ve Lek nüfusun ise tam rakamını bilemesek de Türklerin ve Kürtlerin ardından üçüncü ve dördüncü grubu oluşturmaları mantıklı durmaktadır. Fakat asıl soru ya da sorun ile ait tek bir Fars köyünün olmamasına rağmen merkezde bu kadar Fars nüfusunun olup olamayacağıdır. Tabii ki verilmesi gereken cevap olamayacağıdır. Ama daha önce de belirttiğimiz gibi buna yönelik elimizde herhangi bir veri bulunmamaktadır. Ayrıca alan araştırmamız sırasında Esedabad merkezde yok denecek kadar az Fars ile karşılaşmış olmamız da 15.000 rakamını şaibeli hâle getirmektedir. Genelde resmî kurumlarda çalışan kişilerin ya da mollaların kendisini Fars olarak tanıtmaya eğiliminde olduğu görülmektedir. Bu da kişilerin gerçekten Fars mı olduğunu ya da konumu-kurumu gereği kendisini Fars olarak mı gösterdiğini ayırt etmemizi zorlaştırmaktadır.

Tüm bu verilerden hareketle ve Esedabad merkezi dışarıda tutarak il bazında etnik durum ve dağılımdan bahsedecek olursak:

İl Adı (Şehristan)	Etnik Grup	2011 Nüfusu	2016 Nüfusu	Nüfus Azalışı %	Etnik Grupların İl Nüfusuna Oranı %
Esedabad	Türk	21.684	18.807	-13,2	42,4
Esedabad	Kürt	14.432	12.245	-15,1	27,6
Esedabad	Lor	10.655	8.582	-19,4	19,4
Esedabad	Lek	4.294	3.678	-14,3	8,3
Esedabad	Karışık	1.297	1.004	-22,5	2,3
Esedabad	Toplam	52.362	44.316	-15,3	

Tablo 15: Esedabad İlinin Etnik Grupları, 2011 ve 2016 Nüfusları, Nüfus Azalış Oranı ve Etnik Grupların 2016 Yılı Verilerine İl Nüfusuna Oranları.

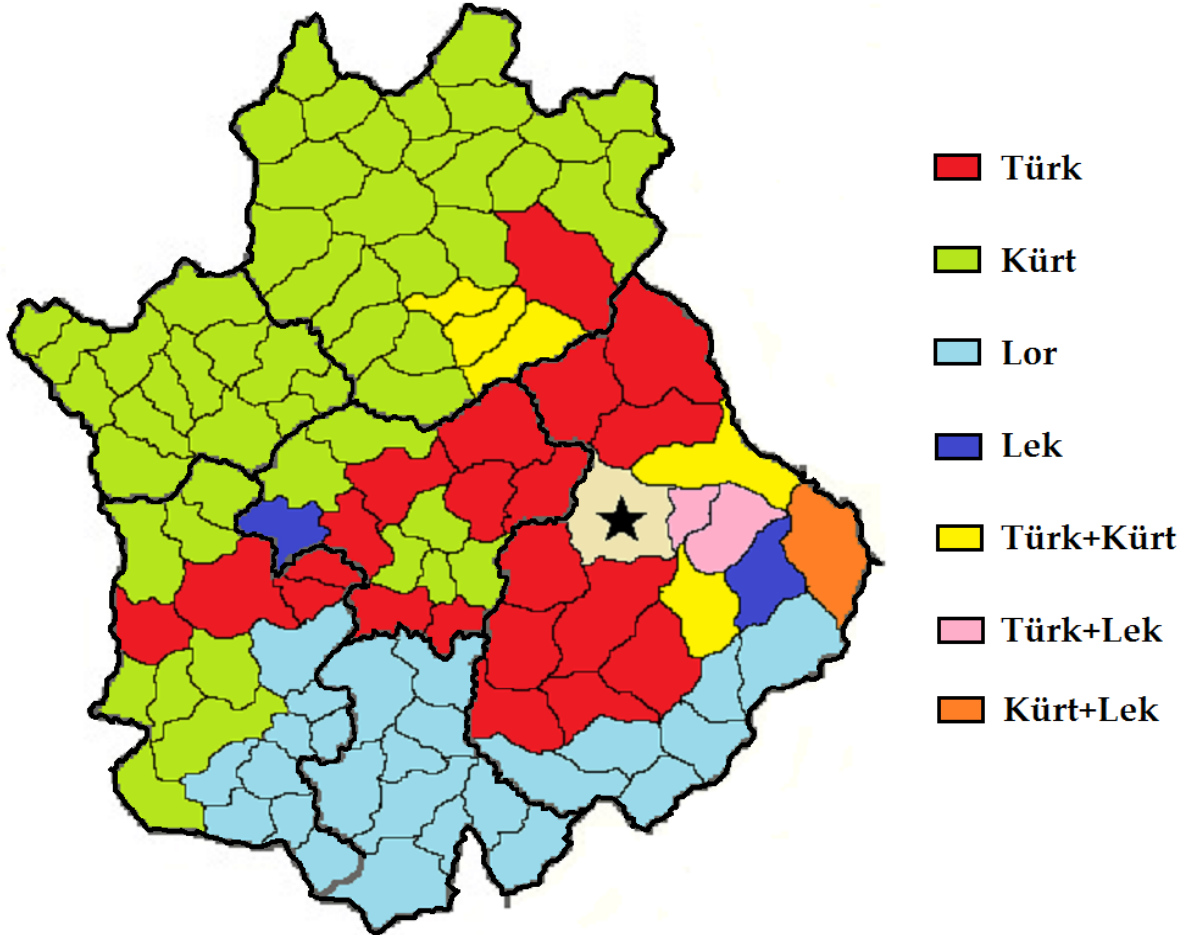
Bu veriler ışığında Esedabad ili (şehir merkezi hariç) beş farklı etnik gruptan oluşmaktadır. Bu etnik gruplardan ilki %42,6 oranıyla ve 18807 kişi sayısı ile Türklerdir. Nüfus azalma oranı bakımından da %13,2 ile nüfusu en az azalmış etnik grup durumundadır.

2 ve 4. Sıradaki Kürt ve Lekler ise Esedabad ilinin nüfus düşüş oranı olan %15'e yakın orana sahiptirler. Lorlar ise %21,4 ile en fazla nüfus kaybına uğrayan grup olarak karşımıza çıkmaktadır.

Etnik grupların 2016 verilerine göre Esedabad ilindeki dağılımları bu şekildeyken ve Türkler nüfus oranında 1. sırada yer alırken, 108 yerleşim yerinin etnik gruplara dağılımında ise Türkler Leklerden sonra en düşük orana sahiptirler. Bu anlamda 108 yerleşim yerinden 52'sinde Kürtler, 25'inde Lorlar, 21'inde Türkler, 2'sinde Lekler ve 8'inde ise karışık gruplar yaşamaktadır. Görüldüğü üzere Türkler sayıca fazlayken yerleşim yeri sayısı bakımından Kürtler ve Lorlardan sonra gelmektedirler. Bu da Türklerin az sayıda ama daha kalabalık yerleşim yerlerinde yaşadığını göstermektedir. Kürt ve Lorların ise kuzey, batı ve güney yönünden Türk yerleşim yerlerini çevrelediği görülmektedir.

Genelden özele doğru indiğimiz ve çeşitli bilgiler aktardığımız Esedabad ili günümüz itibarıyla etnik grupların dağılımı açısından renklendirildiğinde aşağıda şekil 7'de belirtilen harita ortaya çıkmaktadır.

Esedabad'ın Etnik Haritası



Şekil 7: Esedabad İlinin Etnik Gruplara Göre Renklendirilmiş Haritası.

5. Sonuç

İran'da yaşayan Türklerin toplam nüfusunun ne kadar olduğu konusu oldukça merak edilen bir konudur ve bu konuda da yukarıda zikrettiğimiz gibi çeşitli rakamlar kayda geçirilmektedir. Türk nüfusunun yanı sıra Türklerin İran coğrafyasında hangi bölgelerde ve hangi yoğunlukta yaşadığı bilgisi de sık sık paylaşılmaktadır. Bu anlamda Türklerin en yoğun olarak yaşadığı ve Güney Azerbaycan olarak da adlandırılan bölge gösterilmektedir. İran'da konuşulan varyantlar arasında Azerbaycan varyantı olarak da bilinen bu bölge Urmiye merkezli Batı Azerbaycan, Tebriz merkezli Doğu Azerbaycan, Erdebil, Kazvin, Zencan ve Hemedan bölgesi olarak da işaretlenebilir.

Türklerin yoğun olarak yaşadığı bu bölgelerin dışında Tahran'ın güneybatısında Save, Kum, Irak ve Tefriş bölgelerinde konuşulan Halaç Türkçesi bulunmaktadır. Yine İran'ın kuzeydoğusunda yer alan Türkmen ve Horasan varyantları da büyük kitleden uzak iki önemli Türk varyantı durumundadır. Mevcut varyantlar arasında en güneyde yer alan ve yine büyük kitleden uzak durumda olan Kaşkay Türkçesi de Fars eyaletinde varlığını devam ettirmek için mücadele etmektedir. Son olarak da yine büyük kitlenin kenarında Kirmanşah eyaletinin doğusunda yaşayan Sungur Türkleri de önemli Türk varyantı olarak gösterilebilir. Bu bilinen ve üzerinde çeşitli araştırmalar yapılmış olan varyantların dışında daha gidilecek ve araştırılacak eyaletler de yok değildir. Bu anlamda yapılacak işin çok olduğunu belirtmek durumundayız.

Çalışmamıza esas oluşturan Esedabad ili bu anlamda bir geçiş bölgesi olması açısından son derece önemlidir. Yani Esedabad ili Türklerin yoğun olarak yaşadığı coğrafyadan artık başka etnik grupların çoğunlukta olduğu coğrafyalara geçilen bir kavşak durumundadır. Bu anlamda İran'da Türkoloji çalışmaları üç farklı kulvarda ilerlemelidir. Birincisi Türklerin nüfus bakımından çoğunlukta olduğu bölgeler (ki bu konuda yapılmış ve yapılmakta olan bir hayli çalışma vardır), ikincisi Güney Azerbaycan olarak adlandırılan bölgenin dışında kalan ya da sayıları oldukça az olan bölgeler (Halaç, Türkmen, Horasan, Kaşkay, Sungur gibi) ve son olarak da büyük kitlenin parçası olmasına rağmen farklı etnik gruplarla sınırdış olan bölgeler. İşte bu üçüncü grup bize Türklerin İran'daki doğal sınırları göstermesi açısından son derece önemlidir. Ayrıca bu temas bölgelerinin daha fazla asimilasyona maruz kaldığını tahmin etmek de çok güç değildir. Bu anlamda temas bölgelerinin dil durumu, kuşaklararası dil aktarımı gibi önemli başlıklar da incelenerek Türklerin bu doğal sınırlarını yakın gelecekte koruyup koruyamayacağını da görme şansını elde edebiliriz.

Esedabad iline bu şekilde bir kavşak olarak baktığımızda doğal olarak mevcut etnik durumun ne olduğu önem kazanmaktadır. Hemedanlı Türkler tarafından bir Türk ili olarak görülen Esedabad, alan araştırmamız sonucunda etnik gruplar açısından haritalandırılmıştır. Bu haritalandırma sonucunda Esedabad ilinde nüfus bakımından birinci etnik grup Türkler çıkmıştır. Fakat Türklerin il bazında ve coğrafi açıdan Esedabad'ın ortasına sıkıştığı ve Türk hattının batıya Kirmanşah eyaletine doğru da iyice inceldiği tespit edilmiştir. Bu incelen hattın batısında Kirmanşah eyaletinin hemen doğusunda Sungur Türklerinin yaşadığı düşünüldüğünde iki eyalet arasındaki Türk hattının kopmak üzere olduğu da söylenebilir. Ayrıca Sungur ilinde Türklerin sadece merkezde yaşadığı yani köylerin tamamının artık Kürt etnik grubundan oluştuğu dikkate alındığında bu bağlantının fiziksel olarak zaten koptuğu görülecektir.

Gerek Esedabad merkezde gerekse de köylerde yaşayan nüfusun yaklaşık yarısının Türk nüfusundan oluştuğu yukarıdaki verilerle açıklanmıştı. Toplam nüfusun diğer yarısı ise Fars, Kürt, Lor ve Lek etnik gruplarından oluşmaktadır. Bu bölgede yaşayan Fars nüfusunun şaibeli

olduğunu da hatırlatarak yakın gelecekte Kürt ve Lorların avantajlı gruplar olduğunu belirtebiliriz. Özellikle Çehardovli, Kolyaî ve Pirsüleyman bucaklarının Kürdistan ve Kirmanşah eyaletlerine komşu olması bu bucakların uzun vadede Kürt nüfusuyla beslenebileceğini göstermektedir. Zaten Kolyaî bucağının artık tamamen Kürt etnik grubundan oluştuğunu da yukarıda belirtmiştik. Lorlar açısından baktığımızda Pirsüleyman'ın güneyi, Colge ve Seyyid Cemaleddin'in güneyi avantajlı bölgeler arasındadır. İlin güneyinde Loristan eyaletinin olması da uzun vadede burada Lor nüfusunun sorun yaşamayacağını göstermektedir. Esedabad ilinin güney kesimleri uzun vadede Kürt ve Lor nüfusu tarafından şekillenebilir. Burada ortaya çıkacak şekle güneyden gelebilecek Lor nüfusu ve batıdan gelebilecek Kürt nüfusu karar verecektir. Ayrıca Lorların yüksek nüfus artışı onları avantajlı hâle getirirse de Lorların Kürtleşme eğilimi ya da riski onları dezavantajlı gruba dönüştürebilir. Leklere bakacak olursak toplam iki yerleşim yerinde bulunan Lekler belki de bu bölgenin en dezavantajlı grubudur. Düşük nüfus oranları ve mücadele etmek zorunda oldukları birçok üstkatman dili sebebiyle varlıklarını devam ettirebilmeleri oldukça zor gözükmektedir.

Esedabad ilindeki Türklere bakacak olursak, Pirsüleyman, Derbendrud ve Seyyid Cemaleddin bucaklarında sayıca fazla oldukları görülmektedir. Fakat Seyyid Cemaleddin'den Pirsüleyman'a doğru giden hat aynı zamanda Türklerin gitgide zayıfladığı hattır. Tersten söyleyecek olursak da Pirsüleyman'dan Seyyid Cemaleddin'e doğru ilerlediğinizde Türkler gitgide artmaktadır. Seyyid Cemaleddin bucağından sonra doğuya doğru gidip Elburz dağlarını aştığımızda Bahar ili ile birlikte artık Türklerin çoğunlukta olduğu bölgelere giriş yapmış oluyorsunuz. Esedabad'ın orta kesiminde bir hat boyunca ilerleyen Türk nüfusu uzun vadede ne kadar kendisini muhafaza edebilir sorusu hem önemli hem de zor bir soru olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu soruya avantaj ve dezavantajlarını söyleyerek cevap verecek olursak, Türklerin yerleşim yerlerinin sayısının az olduğunu belirtmiştik (Kürt 52, Lor 25, Türk 21). Yerleşim yeri bakımından üçüncü sırada yer alan Türkler bu bölgelerde oldukça kalabalık hâlde yaşamaktadırlar. Dolayısıyla bu kalabalık nüfus Türklerin avantajı gibi durmaktadır. Böylelikle Türk yerleşim yerlerinin farklı etnik gruplar tarafından dönüştürülmesi ya da kısa vadede dil kaybının yaşanması çok kolay olmayacaktır. Bir diğer avantaj diyebileceğimiz durum ise 5 yıllık istatistiklere baktığımızda en düşük nüfus azalma oranının Türklerde olduğu görülmektedir (Türk %13,2, Lek %14,3, Kürt %15,1, Lor %19,4). Türklerin dezavantajlı durumlarına bakacak olursak Türk nüfusunun diğer etnik gruplar gibi batı ya da güneyden göç alma gibi bir durumlarının olmayışıdır. Yoğun Türk nüfusunun ilin doğusunda olduğunu ve doğu-batı yönünde bir nüfus hareketliliğinin olmaması Türkleri bu anlamda dezavantajlı hâle getirmektedir. Ayrıca bir diğer dezavantajlı durum ise her ne kadar Türklerin nüfus azalma oranı diğer etnik gruplara göre daha düşükse de kişi bazında nüfus azalma oranı en yüksek gruptur. Örneğin Leklerin nüfusu %14,3 düşüşle 616 kişi, Lorların nüfusu %19,4 düşüşle 2.073 kişi, Kürtlerin nüfusu %15,1 düşüşle 2.187 kişi azalırken Türklerin nüfusu ise %13,2 düşüşle 2.877 kişi azalmıştır. Bu da kişi bazında en fazla nüfus kaybının Türklerde yaşandığını göstermektedir.

KISALTMALAR

MAİ: مرکز آمار ایران Merkez-i Âmâr-ı İnan "İnan İstatistik Kurumu".

KAYNAKÇA

- AHUR, Ş., (2001), **İran'da Yaşayan Kaşkay Türklerinin Sosyo-Kültürel Yapısı**, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- ALBAYRAK, R., (2013), **Türklerin İrani -Yakın Gelecek-**, Ankara: Berikan Yayınevi.
- ATICI, A., (2013a), "İran'da Yaşayan Bir Türk Topluluğu: Sungurlar", **Yeni Türkiye Yayınları**, Türk Dünyası Özel Sayısı II(54), 2228-2235.
- ATICI, A., (2013b), "Sungur Türkleri ve Dilleri", **Tehlikedeki Diller Dergisi/Journal of Endangered Languages TDD/JofEL**, 214-233.
- ATICI, A., (2013c), "Sungur Türkçesinin Sayı Sistemi Üzerine", **Türkbilig**, 39-54.
- ATICI, A., (2013d), "Sungur Türkçesi Atasözü Örnekleri", **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, XIII(2), 143-166.
- ATICI, A., (2015), **Sungur Türkçesi**, Konya: Eğitim Yayınevi.
- ATICI, A., (2016), "Sungur Türkleri ve Türkçesi", **Tehlikedeki Türk Dilleri II B, C. 3**, Ankara-Astana: Uluslararası Türk Akademisi, 189-212.
- ATTAR, A., (2006), **İran'ın Etnik Yapısı**, Ankara: Divan Yayıncılık.
- BALA, M., (1977), "Hamse", **İslam Ansiklopedisi**, İstanbul: MEB Yayınları.
- B. A. GÖKDAĞ - T. DOĞAN, (2016), **İran'da Türkler ve Türkçe**, Ankara: Akçağ Yayınları.
- BLAGA, R., (1997), **İran Halkları El Kitabı**, Yeni Zamanlar Dağıtım.
- BOSNALI, S., (2007), **İran Azerbaycan Türkçesi (Toplumdilbilimsel Bir İnceleme)**, İstanbul: Kebikeç.
- BOSNALI, S., (2009), "İran Halacistan Bölgesinin Etnik-dilsel Yapısı ve Halaç Türkçesi", **Uluslararası Türklük Bilgisi Sempozyumu, Bildiriler I**, Erzurum.
- BOSNALI, S., (2010), "Halaçanın Yitim ve Değişim Sürecine Tasarlama Kipleri Açısından Bir Bakış", **Bilig**(53 Bahar).
- BOSNALI, S., (2012), "Dil Edimi Açısından Halaçanın Konumu", **Karadeniz Araştırmaları**.
- BOZKURT, F., (1975), **Untersuchungen zum Bojnurd- Dialekt des Chorasani türkischen**, Göttingen.
- BULUT, C., (2002), "Bayadistan (İran)'daki Türk Kavimleri", **Türkler**, C. 20, Ankara: 679-692.
- BULUT, C., (2005), "Iranian Influences in Sonqor Turkic", **Linguistic Convergence and Areal Diffusion**, London and New York: RoutledgeCurzon, 241-269.
- CEMRASİ, A. A., (2007), **Qarşu Baluqqa Selam**, Tahran: Endişey-i Nov Yayınları.
- CEMRASİ, A. A., (2013), **Tülkü Matalı**, Tahran: Neşr-i Tekdireht.
- CEMRASİ, A. A., (2015), **Gül Senüber Destanı**, Tahran: Neşr-i Tekdireht.
- ÇEHREGANİ, M. A., (2002), "Hedefimiz Milli Kültürümüze Sahip Çıkmak", **2023**(14).
- ÇELİK, M., (1997), **Kaşgay Türkçesi (Giriş, İnceleme, Metinler, Sözlük)**, Malatya: Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- ÇELİK, M., (2014), **Kaşgay Türkçesi Metinleri**, Ankara: Gece Kitaplığı Yayınları.
- DEVECİ, A., (2009), "İran Türkmenleri: Türkmensahra", **Ortadoğu Analiz**, 1(10).

- DOERFER, G., (1969), "İran'daki Türk Dilleri", **TDAY-Belleten**, 1-11.
- DOERFER, G., (1977), "Das Sonqor-Türkische (Ein Vorläufiger Bericht)", **Studia Orientalia**(47), 43-56.
- DOERFER, G., (1978), "Das Chorasantürkische", **TDAY-Belleten**, 127-204.
- DOERFER, G., (1987), "İran'da Türkler", **Türk Dili**, 242-251.
- DOERFER, G., (1987), **Lexik und Sprachgeographie des Chaladsch**, Wiesbaden: Otto Harrassowitz.
- DOERFER, G., (1988), **Grammatik des Chaladsch**, Wiesbaden: German Edition.
- DOERFER, G., (1992), "İran'daki Türk Dilleri Üzerine Göttingen'de Yapılan Araştırmalar Üzerine", **Türk Dili**(489), 264-267.
- DOERFER, G., (1997), **Khalaj Materials**, Bloomington: İndiana University.
- DOERFER, G., (1999), "İran'daki Türk Dil ve Lehçeleri ile Bunların Hayatta Kalma Şansı", **3. Uluslar Arası Türk Dil Kurultayı 1996**, Ankara: 303-310.
- DOERFER, G., (2005), "Khalaj", **Encyclopedic Ethnography of Middle East and Central Asia I**, New Delhi: Global Publishing House, 429-431.
- DOĞAN, T., (2016), **Genseng Ginle**, Ankara: Akçağ Yayınları.
- DOĞAN, T., (2017), **Horasan Türkçesi Metinleri**, Konya: Palet Yayınları.
- DOLATKHAN, S., (2010), "The Kashkay People, Past and Present", **Bilig**(53), 103-114.
- ERENOĞLU, D., (2011), "Kaşkay Türklerinde Sosyal Tabakalaşma", **Turkish Studies**(6/4).
- G. DOERFER - S. TEZCAN, (1980), **Wörterbuch des Chaladsh: (Dialekt von Charrab)**, Budapest: Akademiai Kiado.
- G. DOERFER - S. TEZCAN, (1994), **Folklore-Texte der Chaladsch**, Wiesbaden: Harrassowitz.
- G. DOERFER - W. HESCHE, (1993), **Chorasantürkisch: Wörterlisten, Kurzgrammatiken, Indices**, Wiesbaden: Harrassowitz.
- G. DOERFER - W. HESCHE, (1998), **Türkische Folklore Texte aus Chorasán**, Wiesbaden.
- GÖKDAĞ, B. A., (2012), **Halaç Türkçesi Metinleri (Qarşu Baluqqa Selam)**, Ankara: Vizyon Yayınları.
- GÜLDİKEN, K., (1998), "İran'da Yaşayan 33 Milyon Türkü Düşününüz", **Azerbaycan**(322).
- GÜLSEVİN, G., (1992), "Türk Dilinde Bir Kelime Başı Ünsüzü Üzerine", **TDAY-Belleten 1987**, 173-200.
- GÜLSEVİN, G., (1994), "Göktürk Anıtları İle Yaşayan Üç Lehçemizin (Halaç, Çuvaş ve Saha/Yakut) Tarihi İlgi Düzeni", **TDAY-Belleten-1990**, 55-64.
- GÜLSEVİN, G., (2003), "Türkiye Türkçesi Ağızlarında h- Sesi Üzerine", **TDAY-Belleten 2001**, Ankara.
- GÜLSEVİN, G., (2008), "Kaşgarlı Mahmud'un Verdiği Bilgilere Göre Arguca Eski Halaçça Olabilir mi?", **Doğumunun 1000. Yılı Dolayısıyla Uluslararası Kaşgarlı Mahmud Sempozyumu**, Rize, 286-294.
- GÜN, F., (2016), **Hemedanlı Aşık Heyder ve Hikaye Repertuarı Üzerine Bir İnceleme**, Kırklareli: Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- HEYET, C., (1988), **Seyridar Tarih-e Zeban ve Lahjaha-ye Torki**, Tahran: Neşr-i Nov.

- HEYET, C., (1999), "Türklerin Tarih ve Ferhengine Bir Bakış", **Varlık**(111-4).
- HEYET, C., (2002), "Sungur Türkleri", **Türkler Ansiklopedisi**, C. 20, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 675-678.
- HEYET, C., (2005), "İran'da Türk Kültürünün Durumu", **Varlık**(133-2).
- HEYET, C., (2008), **Türk Dilinin ve Lehçelerinin Tarihi Seyri**, Ankara: TDK Yayınları.
- KAFKASYALI, A., (2010), **İran Türkleri**, İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları.
- KAFKASYALI, A., (2011), **İran Coğrafyasında Türkler**, İstanbul: Bilgeoğuz.
- KIRAL, F., (2000a), "Reflections on miş in Khalaj", **Evidentials, Turkic, Iranian and neighbouring languages**, 89-101.
- KIRAL, F., (2000b), "Copied Relative Construction in Khalaj", **Studies on Turkish and Turkic Languages**, Wiesbaden: Harrassowitz.
- KIRAL, F., (2006), "Weiteres zum Imperativ im Chaladsch", **Ural-Altische Jahrbücher**, 183-198.
- KİYANİ, M., (2005), **Qaşqaylar (Tarixi-etnoqrafik tedqiqat)**, Bakü: Azərbaycan Milli İlimler Akademiyası Arxeologiya ve Etnoqrafiya İnstitutu, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- KÖPRÜLÜ, M. F., (2006), **Tarih Araştırmaları I**. Ankara: Akçağ Yayınları.
- MA'ZUN. (2016), **Şiirler**, Ankara: TDK Yayınları.
- MINORSKY, V., (1950), "Halaç Türk Diyalekti", **TDED**, 4(1-2), 83-106.
- MİNORSKY, V., (1970), "Sungur", **İslam Ansiklopedisi**, C. 11, İstanbul: MEB Yayınları.
- ÖLMEZ, M., (1995), "Türk Halkları ve Dilleri 2: Halaçlar ve Halaçça", **Çağdaş Türk Dili**.
- ÖZKAN, N., (2007), **Türk Dilinin Yurtları**, Ankara: Akçağ Yayınları.
- PEHLİVAN, G., (2011), **Hemedan Bölgesi Bahar Ağzı**, İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- SARAY, M., (1997), "İran Türkleri", (16).
- SARAY, M., (1999), **Türk-İran İlişkileri**, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- SARRAFİ, A. R., (1999), "İran Türklerinin Dili ve Fokloru", **Varlık**(114-3).
- SARRAFİ, A. R., (2005), "İran'da Türklerin Coğrafya ve Ahali Sayısı", **Dilmaç**(2).
- SOHRABİABAD, H., (2016), **Hemedan (İran) Türk Dönemi Yapılarındaki İnşa, Usta ve Onarım Kitabeleri**, Ankara: Gece Kitaplığı.
- TAŞ, G., (2017), **İran'ın Ulusal Bütünlüğü ve Güney Azerbaycan Sorunu**, Ankara: Binyıl Yayınevi.
- TEZCAN, S., (1999), "Halaççanın Önemi ve Halaçça Araştırmalarının Sürdürülmesi Gerekliği", **Issues in Turkic Languages description and language Contact**, 203-212.
- TULU, S., (1989), **Chorasantürkische Materialien aus Kalat bei Esfarayen**, Berlin.
- TULU, S., (1992), "Horasan Türkçesinde İki Hikaye", **TDAY-Belleten**.
- TULU, S., (2005), **Horasandan Masallar ve Halk Hikâyeleri**, Ankara: Ürün Yayınları.
- TULU, S., (2009a), **Horasan Türklerinden Folklor Derlemeleri (Bocnurd Ağzı)**, Konya: Kömen Yayınları.
- TULU, S., (2009b), **Horasan Türklerinden Masallar ve Halk Hikayeleri**, Konya: Kömen Yayınları.

TULU, S., (2009c), **Şehzade Kerem ile Aslı Han (Horasan Türkçesi Varyantı)**, Konya: Kömen.

VÖRÖS, G., (2002), "Halaç Dilinde Oğuzca Unsurlar". **Türkler**, C. 3, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 666-670.

ZİYAYEVA, Z., (2006), "Horasan Ağızları", **Journal of Qafqaz University**(1).

MAİ: مرکز آمار ایران Merkez-i Âmâr-ı İnan "İnan İstatistik Kurumu", <https://www.amar.org.ir/>